

Любов КАРТАШОВА

доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора з дистанційного
навчання Центрального інституту
післядипломної освіти УМО НАПН України

Владислава ЛЮБАРЕЦЬ

кандидат педагогічних наук, доцент
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Ключові слова: менеджер соціокуль-
турної діяльності, інклюзивне навчання,
особи з особливими потребами, інду-
стрія дозвілля.

У статті розкрито важливість професійної підготовки менеджерів соціокультурної діяльності до соціалізації та адаптації осіб з особливими потребами. Показано необхідність розвитку соціального середовища осіб з особливими освітніми потребами поза навчальним закладом в індустрії дозвілля. Визначено показники ефективності управління та організації дозвілля з ООП, які є показниками рівня авторитету менеджера. Сформульовано професійні завдання, що характеризують діяльність менеджерів СКД в організації інклюзії. У

УДК 378.1:376

**ПІДГОТОВКА
МЕНЕДЖЕРІВ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ
ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ
ОСІБ
З ОСОБЛИВИМИ
ПОТРЕБАМИ
В ІНДУСТРІЇ
ДОЗВІЛЛЯ**

© Карташова Л., Любарець В., 2019

*контексті досліджуваної проблема-
тики в подальшому передбачаємо
дослідження професійної підготов-
ки майбутніх менеджерів СКД до
роботи в умовах інклюзивної осві-
ти, що розглядається як персоні-
фікований і неперервний процес і
включає змістовний і організацій-
ний компоненти, які спрямовані на
розвиток інклюзивної компетент-
ності менеджерів та їх здатності
вирішувати професійні завдання
у сфері інклюзії.*

**Постановка проблеми в загальному ви-
гляді.** Стрімкий розвиток сучасного інте-
граційного суспільства в Україні впливає
на формування у сфері дозвілля і розваг
певних соціально-культурних умов. Такі
умови сприяють розвитку потенціалу кож-
ної соціальної групи у вільний час, врахо-
вуючи її автентичні потреби; відкривають
можливість вибору дозвіллевих форм, різ-
них додаткових послуг щодо саморозвит-
ку та самоосвіти; активізують комуніка-

тивне поле шляхом використання соціально-культурних технологій активізації особистості. У наданні цих та інших послуг зацікавлені не тільки комерційні і приватні організації, а й некомерційний сектор державних установ. Слід зазначити, що виробники соціокультурного продукту в інклюзії розгалуженої мережі дозвіллевого простору не є лідерами, оскільки першочерговим завданням є інтеграція людей з обмеженими можливостями в соціум, створення доступного середовища для отримання культурних благ, розвиток соціально-культурної та соціально-ділової активності.

Мета статті – визначення специфіки підготовки менеджерів соціокультурної діяльності до соціалізації та адаптації осіб з особливими потребами поза навчальним закладом в індустрії дозвілля.

Основна частина. Останніми роками в багатьох країнах, зокрема і в Україні, піклування про інклюзію розглядається як одне із стратегічних завдань розвитку системи освіти. Це обумовлюється низкою передумов, насамперед це соціально-педагогічні, законодавчо-нормативні, теоретичні та практико-орієнтовані. Вони продиктовані необхідністю включення осіб з особливими потребами (ООП) в освітнє соціокультурне середовище закладів вищої освіти (ЗВО) й передбачають: зміну цільових настанов у сфері освіти від «знанневих» до компетентнісних; ідеї гуманізації суспільства й освіти; реалізацію принципу рівних можливостей в освіті для всіх; перехід від «медичної» моделі розуміння інклюзії до «соціальної»; включення батьків в освітній процес як його активних суб'єктів.

Різні аспекти проблеми інклюзивного навчання розглядалися в наукових працях А. Колупаєвої [5], В. Ночовка [8], Н. Султанової [13], З. Удич [14] та ін. Однак, незважаючи на наявність великої кількості праць, визначення специфіки професійної підготовки до роботи в умовах інклюзивної освіти, як і раніше, залишається на периферії дослідницьких інтересів учених.

В останні роки з даної проблеми було оприлюднено низку дисертаційних робіт:

Г. Давиденко [1], М. Захарчук [3], І. Калініченко [4], І. Малишевська [7], О. Ферт [15] та ін., у яких, зокрема, розглядається поняття «інклюзивна компетентність», висвітлюються етапи формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів, розкриваються особливості підготовки фахівців до корекційної діяльності в загальноосвітній школі. Проте і в цих дослідженнях проблема соціалізації осіб з особливими потребами поза навчальним закладом залишається не охопленою.

Однією з основних нормативних передумов є набуття чинності закону України «Про освіту» [2], де вперше введені такі поняття, як «особа з особливими освітніми потребами», «інклюзивне навчання», «інклюзивне освітнє середовище» та ін.

Низкою правових документів регламентується діяльність із забезпечення доступності якісної освіти для всіх учнів незалежно від їх психофізичних особливостей [2; 6; 10; 11; 12]. Так, у законі України «Про освіту», зокрема, у ст. 19 («Освіта осіб з особливими потребами») та ст. 20 («Інклюзивне навчання») зазначено: «Особам з особливими освітніми потребами освіта надається нарівні з іншими особами, у тому числі шляхом створення належного фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення та забезпечення розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби таких осіб, визначені в індивідуальній програмі розвитку. Для навчання, професійної підготовки або перепідготовки осіб з особливими освітніми потребами застосовуються види та форми здобуття освіти, що враховують їхні потреби та індивідуальні можливості» [2].

У Постанові Кабміну про внесення змін щодо організації інклюзивного навчання у п. 14 зазначено, що «освітні та соціальні потреби дітей із складними порушеннями розвитку під час їх перебування в загальноосвітньому навчальному закладі задовольняються соціальними працівниками, батьками або особами, уповноваженими ними» [10].

Освітнє середовище осіб з особливими освітніми потребами не обмежується

тільки відповідними умовами освітніх закладів. У межах виконання «Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року» та «Плану пріоритетних дій Уряду» [11], уряд затвердив «Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки» та «План заходів з реалізації її I етапу» [12]. Виконання ухвалених документів дасть змогу до 2019 року:

- розробити та прийняти нормативно-правові акти, організувати методичне забезпечення, необхідне для реформування системи інституційного догляду та виховання дітей;

- проаналізувати існуючу мережу закладів інституційного догляду дітей, оцінити забезпечення прав дітей у кожному регіоні та затвердити регіональні плани реформування системи інституційного догляду та виховання дітей;

- сформувати регіональні команди та підготувати їх до впровадження вищезазначеної стратегії;

- розробити навчальні програми для підготовки та перепідготовки фахівців, зокрема тих, які працюють із дітьми з інвалідністю;

- розробити критерії моніторингу процесу реформування системи інституційного догляду та виховання дітей;

- залучити інвестиції для реалізації реформи системи інституційного догляду та виховання дітей.

Ухвалені документи спрямовані на зміну системи інституційного догляду та освіти ООП в Україні на систему, умови якої забезпечують їх розвиток в соціокультурному наближеному до сімейного середовищі.

Нині, відповідно до найкращого світового досвіду, органи місцевого самоврядування забезпечують розвиток медичних, освітніх, реабілітаційних та соціальних послуг для ООП. Психолого-педагогічний супровід здійснюється інклюзивно-ресурсними центрами. У багатьох ЗВО розпочата підготовка і перепідготовка психологів і педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти, розвитку необхідних складників професійної компетентності.

Необхідно зауважити, що органи місцевого самоврядування сприяють реалізації Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки [12], створюють необхідні умови для забезпечення безпеки та благополуччя осіб з особливими потребами, виявлення та підтримки вразливих сімей з дітьми, які потребують корекційно-розвиткових послуг та з метою збереження сім'ї для дитини та запобігання вилученню дитини у батьків.

Корекційно-розвитковими послугами (допомогою) називається комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами в процесі навчання, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення [2]. Відповідно означена система потребує професійного менеджменту. Відомо, що менеджмент реалізується в трьох основних сферах діяльності: комерційної (бізнес), політичної (органи влади) і соціальної (освіта, культура, охорона здоров'я, соціальний захист).

У широкому сенсі менеджмент – це соціальне управління організацією та керівництво людьми. Нині соціальний простір потребує фахового управління, який здійснюється менеджерами соціокультурної діяльності (СКД) і до функціональних обов'язків яких входить реалізація адаптованих освітніх програм роботи з ООП. Менеджер СКД – це спеціально підготовлений керівник-професіонал для управління й організації сучасними освітніми, дозвілєвими, рекреаційними та іншими організаціями для ООП.

Можна виокремити найважливіші професійні якості менеджера СКД, який, поряд з уміннями приймати обґрунтовані рішення і брати на себе за них відповідальність, повинен дотримуватися низки правил хорошого тону (одяг, зовнішній вигляд, стиль керівництва), використовувати сучасні методи роботи з ООП. Менеджер СКД повинен володіти професійними міждисциплінарними знаннями, а саме: інду-

стрії дозвілля, інклюзивної освіти, правової підготовки, арт-терапії, інформаційно-освітніми та цифровими технологіями.

Сьогодні організації дозвілля і розваг здійснюють кроки в напрямі відмови від одноманітності, оскільки вони повинні надавати населенню варіативні послуги відповідно, що відповідають різноманітним вимогам ООП та їх батьків або осіб, які їх замінюють. Така зміна в системі дозвілля ООП вимагає відповідних динамічних змін в управлінні освітніми та дозвіллевими організаціями.

Менеджмент СКД у роботі з ООП має свою специфіку і властиві тільки йому закономірності. З погляду системного підходу організація як керована система складається з двох підсистем: керуючої і керованої. До складу керуючої системи входять директор і його заступники. До складу керованої системи входять: ООП, педагоги, психологи, соціологи, аніматори, батьки, господарський і медичний персонал та ін. Для того щоб управління було ефективним, потрібна взаємодія блоків та підсистем один з одним. Для цього менеджеру СКД необхідно проводити моніторинг системи роботи з ООП. Моніторинг є систематичне стандартизоване спостереження за станом і динамікою результатів, умовами здійснення освітньої діяльності, контингентом ООП, пізнавальним їх розвитком, мотивацією, потребами та професійними досягненнями.

Наявність об'єктивної інформації як бази для науково організованого моніторингу дозволяє менеджеру СКД організації проаналізувати наявний матеріал, зробити відповідний прогноз щодо вибору та наповнення відповідних заходів дозвілля для ООП. Зібрана таким чином інформація аналізується через діагностику та моделювання з метою вироблення ефективного управлінського та організаційного рішення. Важливим є науковий моніторинг, який переважно здійснюється силами керівного складу установи, що дозволяє виявити досягнення та недоліки в організації заходів для ООП з метою подальшого їх удосконалення.

Об'єктами наукового моніторингу можуть бути зміст адаптованих освітніх програм, створення адекватних педагогічних технологій, умов навчання осіб з особливими потребами.

Найбільш повне визначення менеджменту дав відомий американський теоретик П. Друкер, вважає Т. Пеніна: «Сучасний менеджмент – це специфічний вид управлінської діяльності, орієнтований на людину, що має на меті зробити людей здатними до спільної дії» [9, с. 233–234]. На підставі такого бачення теоретика, визначаємо вимоги до менеджера СКД у роботі з ООП:

- обізнаність у психолого-фізіологічних особливостях ООП;
- уміння розпізнавати в особистості ООП її потреби та їх задовольняти;
- володіння методикою та інноваційними методами педагогіки дозвілля та основами арт-терапії в роботі з дітьми;
- уміння вибудовувати розвиток особистості ООП на основі комунікації між ними;
- уміння керувати собою в критичних ситуаціях і володіти своїм часом;
- наявність чітких особистих цілей та розумних особистих цінностей (життєвих позицій);
- здатність до постійного особистого розвитку;
- уміння ефективно вирішувати проблеми;
- здатність до інновацій;
- здатність впливати на оточуючих;
- знання сучасних організаційних та управлінських підходів;
- здатність організовувати та керувати;
- уміння навчати і розвивати особистість;
- уміння запобігати та конструктивно вирішувати конфліктні ситуації.

На підставі досліджень особливостей менеджменту СКД з ООП було виділено сукупність індивідуальних якостей для ефективного управління людьми: адаптивна мобільність, контактність, стресостійкість. Так, до адаптаційної мобільності відносяться: схильність до творчості, прагнення вчити інших, бажання якісних змін в ор-

ганізації, готовність до ризику, прагнення до нововведень, самовладання, підприємливість. Контактність своєю чергою – це: товариськість, інтерес до людей, здібність викликати прихильність до себе людей, бачити себе з боку, вислуховувати людей, уміння поглянути на конфліктну ситуацію очима співрозмовника. До стресостійкості, відповідно, відносяться: інтелектуальна та емоційна захищеність у проблемних ситуаціях, самовладання і тверезість мислення.

Висновки. Показником ефективності управління та організації дозвілля з ООП є рівень авторитету менеджера. Професійні завдання, що характеризують діяльність менеджерів СКД в організації інклюзії, полягають у:

- знаннях філософії інклюзивної освіти, психолого-педагогічних закономірностей та вікових особливостей і особистісного розвитку ООП, що знаходяться в умовах соціокультурного інклюзивного середовища, і вмінні виявляти дані закономірності та особливості;

- вмінні відбирати оптимальні способи та технології організації інклюзивного до-

звілля, проектувати процес для спільного розвитку осіб з нормальним і порушеним розвитком;

- умінні застосовувати різні способи комунікативної взаємодії між усіма суб'єктами корекційно-освітнього процесу, орієнтовані на ціннісне ставлення до дітей з ОВЗ й інклюзивної освіти загалом;

- навичках створення корекційно-оздоровчого середовища в умовах соціокультурного інклюзивного простору і використанні ресурсів освітніх організацій для розвитку ООП;

- навичках здійснювати професійну самоосвіту з питань інклюзії.

Отже, менеджмент СКД з ООП має свої особливості й свою специфіку і потребує подальшого дослідження. Цикл професійної підготовки майбутніх менеджерів СКД для роботи з ООП полягає в тому, що їх підготовка до роботи в умовах інклюзивної освіти, що розглядається як персоніфікований і неперервний процес, містить змістовний і організаційний компоненти і спрямована на розвиток інклюзивної компетентності менеджерів та їх здатності вирішувати професійні завдання у сфері інклюзії.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Давиденко Г. В.** Теоретико-методичні засади організації інклюзивного навчання у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.01 / НАПН України, Ін-т вищ. освіти. Київ, 2015. 40 с.

2. Закон України «Про освіту» (05.09.2017). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

3. **Захарчук М. Є.** Становлення та розвиток інклюзивної освіти у США: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2013. 17 с.

4. **Калініченко І. О.** Виховання підлітків з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.07 / Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2014. 20 с.

5. **Колупаєва А. А.** Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: Самміт-Книга, 2009. 272 с.

6. Концепція розвитку інклюзивної освіти (від 01.10.2010 року № 912). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitkunklyuzivnogo-navchannya>

REFERENCES

1. **Davy'denko G. V.** Theoretical and methodological principles of the organization of inclusive education in higher educational institutions of the countries of the European Union: avtoref. dy's. ... d-ra ped. nauk: 13.00.01 / Nacz. akad. ped. nauk Ukraine, In-t vy'shh. osvity. Kyiv, 2015. 40 p. (in Ukrainian)

2. Law of Ukraine "On Education" (05.09.2017) URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian)

3. **Zaarchuk M. Y.** Formation and development of inclusive education in the United States: avtoref. dy's. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Ternop. nacz. ped. un-t im. Volody'my'ra Gnatyuka. Ternopol, 2013. 17 p. (in Ukrainian)

4. **Kalinichenko I. O.** Teaching Teenagers with Special Educational Needs Under Inclusive Educational Environment: avtoref. dy's. ... kand. ped. nauk: 13.00.07 / Schidnoukr. nacz. un-t im. Volody'my'ra Dalya. Lugans'k, 2014. 20 p. (in Ukrainian)

5. **Kolupayeva A. A.** Inclusive education: realities and perspectives: monograph. Kyiv: Sammit-Kny'ga, 2009. 272 p. (in Ukrainian)

6. Concept of the development of inclusive education (dated 10/01/2010, No. 912) URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya>

7. **Малишевська І. А.** Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.03 / НАПН України, Ін-т спец. педагогіки і психології ім. Миколи Ярмаченка. Київ, 2018. 33 с.

8. **Ночовка В. І., Головка В. А., Тимошук О. М.** Організація інклюзивного навчання у школі / упоряд. Ж. Сташко. Київ: Шкільний світ, 2014. 128 с.

9. **Пенина Т. А.** Менеджмент в системі освіти дітей з обмеженими можливостями здоров'я. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/management-v-sisteme-obrazovaniya-detey-s-ogranichennymi-vozmozhnostyami-zdorovya>

10. Постанова Кабінету Міністрів від 9 серпня 2017 р. № 588 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2017-%D0%BF>

11. Розпорядження Кабміну від 23 листопада 2015 р. № 1393-р «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248740679>

12. Розпорядження Кабміну від 9 серпня 2017 року «Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250190226>

13. **Султанова Н. В.** Освітня інтеграція дітей з обмеженими можливостями як соціально-педагогічна проблема // Педагогічний альманах: збірник наук. праць / редкол.: І. Бех, Є. Голобородько, В. Олійник [та ін.]. Херсон: Херсонська академія неперервної освіти, 2014. Вип. 24. С. 249–255.

14. **Удич З. І.** Основи інклюзивної освіти: методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни / ТНПУ ім. В.Гнатюка. Тернопіль: Принт-Офіс, 2015. 144 с.

15. **Ферт О. Г.** Педагогічні засади діяльності громадських організацій у сфері формування інклюзивної освітньої політики в Україні і Канаді: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 / Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. Житомир, 2014. 20 с.

kontseptsii-rozvitku-nklyuzivnogo-navchannya (in Ukrainian)

7. **Maly'shevs'ka I. A.** Theoretical and methodological bases of preparation of specialists of psychological and pedagogical profile for work in conditions of inclusive educational environment: avtoref. dy's. ... d-ra ped. nauk: 13.00.03 / Nacz. akad. ped. Nauk Ukraine, In-t specz. pedagogiky i psy'xologiyi im. My'koly' Yarmachenka. Kyiv, 2018. 33 p. (in Ukrainian)

8. **Nochovka V. I., Golovko O. M., Tymoshuk O. M.** Organization of inclusive education at school / uporyad. Zh. Stashko. Kyiv: Shkil'ny'j svit, 2014. 128 p. (in Ukrainian)

9. **Peny'na T. A.** Management in the education system of children with disabilities. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/management-v-sisteme-obrazovaniya-detey-s-ogranichennymi-vozmozhnostyami-zdorovya> (in Russian)

10. Resolution of the Cabinet of Ministers of August 9, 2017, No. 588 On Amendments to the Procedure for the Organization of Inclusive Education in General Educational Institutions. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2017-%D0%BF> (in Ukrainian)

11. Cabinet of Ministers Order No. 1393-p of November 23, 2015 On Approval of Action Plan for Implementation of the National Strategy for Human Rights for the Period up to 2020 URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248740679> (in Ukrainian)

12. Order of the Cabinet of Ministers of August 9, 2017 "On the National Strategy for the Reform of the Institutional Care and Keeping of Children for 2017-2026 and the Plan of Implementation of its Phase I". URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250190226> (in Ukrainian)

13. **Sultanova N. V.** Educational integration of children with disabilities as a socio-pedagogical problem // Pedagogichny'j al'manax: zbirny'k naukovy'x prac' / redkol.: I. Bex, Ye. Goloborod'ko, V. Olijny'k [ta in.]. Xerson: [Xersons'ka akademiya neperervnoyi osvity'], 2014. Issue 24. P. 249–255. (in Ukrainian)

14. **Udy'ch Z. I.** Fundamentals of Inclusive Education: Methodological Recommendations for the Study of Educational Disciplines / TNPU im. V. Gnatyuka. Ternopil: Print-Ofis, 2015. 144 p. (in Ukrainian)

15. **Fert O. G.** Pedagogical bases of activity of public organizations in the sphere of formation of inclusive educational policy in Ukraine and Canada: avtoref. dy's. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Zhy'tomy'r. derzh. un-t im. Ivana Franka. Zhy'tomy'r, 2014. 20 p. (in Ukrainian)